

*Несух Оксана Михайлівна,
здобувачка ступеня вищої освіти «магістр» педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

*Науковий керівник:
Хом'як Ольга Анатоліївна,
к. пед. наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СТВОРЕННІ ТОЛЕРАНТНОГО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗЗСО

Вчитель початкових класів відіграє важливу роль у системі організації інклюзивної освіти і створенні толерантного освітньо-виховного середовища в ЗЗСО. Ми переконані, що толерантність є професійною компетенцією учителя, що забезпечує ефективну і конструктивну взаємодію з учнями, виховання поваги до інших.

Особливості створення толерантного освітньо-виховного середовища і толерантного підходу в ЗЗСО вивчалися науковцями: О. Василенко, В. Вінс, О. Гавриловим, Т. Ілляшенко, Л. Іскрою, Р. Попелюшко, Т. Садковою, Л. Тарабасовою, С. Томчук, О. Хом'як та ін.

З професійної точки зору, застосування вчителем толерантного підходу означає прояв поваги до гідності кожного учня, рівноправність та прийняття різноманіття. Якщо розглядати цю моральну чесноту крізь призму сьогодення, можна дійти висновку, що толерантність є не лише особистісною рисою педагога, а й суспільною необхідністю. Адже, «...толерантність полягає в умінні жити в мирі й злагоді, поважаючи різноманіття та визнаючи цінність кожної людини, терпимість до кожного, його позицій, вірувань, здатність до обстоювання своїх прав та свобод, не порушуючи прав та свобод інших, готовність до конструктивного діалогу та порозуміння з людьми згідно з їхніми поглядами і поведінкою як основою цивілізованих стосунків» [1, с. 183]. Тому, вчитель початкових класів із високорозвиненою толерантною позицією здатен допомогти молодшим школярам сформувати власну морально-етичну систему цінностей, яка забезпечить у подальшому їх можливість оптимально здійснювати життєдіяльність в усіх її формах (спілкування, пізнання, взаємовідносини, діяльність). Відтак, ці учні, в майбутньому, сформують власні ціннісні системи, які складатимуть основу їхніх життєвих позицій, що дасть змогу свідомо визначати, планувати і будувати власне життя, розвивати свою індивідуальність.

Зважаючи на провідну роль вчителя молодших класів у системі інклюзивного навчання, педагог повинен мати відповідну підготовку для здійснення нової професійної ролі. Його обов'язком є супроводження дитини у процесі саморозвитку та пізнання себе, також учитель скерує і динамізує цей

процес у відповідності до конкретних суспільних задатків кожного учня. Але він не є абсолютним носієм знань, і не є наглядцем за учнем [2, с. 6]. Безумовно, він відіграє ключову роль у формуванні толерантності своїх учнів, однак може лише скеровувати дитину в процесі навчання і не може цілком відповідати за діяльність школяра.

Найбільш дієвим методом формування позитивного, толерантного ставлення до молодших школярів з ООП є особистий приклад вчителя. У своєму ставленні до інших людей він має демонструвати учням позитивну соціальну поведінку, повагу і сприйняття дитини з ООП як індивідуальної особистості. Варто зауважити, що він повинен справедливо ставитися до всіх учнів класу, без винятків: під час планування завдань, оцінювання робіт – враховувати індивідуальні особливості; давати однакові можливості для участі в заходах, загалом не застосовувати дискримінаційний підхід. Оскільки наші вчинки важливіші за слова, доречно згадати народну мудрість: «Не виховуйте дітей, вони однаково будуть схожі на Вас!». Звичайно, вчитель не може змусити всіх учнів бути толерантними. Однак, демонструючи власний позитивний приклад, він може допомогти їм зрозуміти важливість поваги до інших людей та цінування різноманіття.

Вчитель початкових класів повинен демонструвати сам і заохочувати всіх учнів класу до застосування толерантного підходу щодо школярів з ООП. Це сприятиме їх інтелектуальному, емоційному розвитку та інтеграції у соціум. В освітньо-виховному середовищі ЗЗСО повинна панувати атмосфера взаємоприйняття потреб, розуміння, співпраці та толерантного ставлення один до одного, лише за таких умов інклюзивне навчання буде успішним та сприятиме соціалізації молодших школярів з ООП. І, насамперед, від педагогічного колективу закладу, залежить створення такої атмосфери.

Цінною для нашого дослідження є думка польського науковця Z. Gajdzica (З. Гайджіци), який розглядає професійні функції вчителів початкових класів у системі інклюзивної освіти. Відтак, на думку дослідника:

- вчитель повинен уміти визначати індивідуально-психічні особливості учнів, їхні особливі освітні потреби та створювати дітям необхідні умови для максимального задоволення їхніх особливих потреб;

- учитель має брати участь у організації інклюзивного освітнього середовища, а саме: психолого-педагогічних, соціальних та інших умов доступного навчання, виховання і розвитку молодших школярів, відповідно до їхніх освітніх потреб.

- учитель початкових класів повинен забезпечувати реалізацію психотерапевтичної функції: налагоджувати сприятливі для інтеграції стосунки в класі; надавати допомогу в розв'язанні міжособистісних конфліктів, сприяти зміні ставлення учня до себе, життя, навколишнього світу тощо;

- у вчителя початкової ланки повинні бути сформовані компетенції щодо реалізації корекційної спрямованості освітньо-виховного процесу з використанням оптимальної корекційної допомоги в навчанні, вихованні й розвитку учнів з ООП;

- вчитель повинен уміти долати негативні прояви поведінки здорових учнів щодо школярів з ООП;
- учитель початкових класів повинен брати активну участь у розробці індивідуальних корекційних програм для своїх учнів;
- учитель початкових класів повинен забезпечувати реалізацію комунікативно-стимулювальної функції, яка полягає в розвитку суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі «вчитель-учень», «учень-учень», що є однією з умов успішного впровадження інклюзивного навчання [5].

Таким чином, під толерантним освітньо-виховним середовищем в ЗЗСО ми розумітимемо фізичне середовище Нової української школи в якому панує сприятлива вільна, демократична атмосфера для всіх учнів, де можна повноцінно отримувати освіту й розвиватися не соромлячись себе. Це середовище, де всі учні, не зважаючи на освітні потреби, здатні ефективно навчатися, удосконалювати комунікативні вміння, підвищувати власну соціальну компетентність і відчувати себе частиною суспільства. Це безпечне, безбар'єрне, інклюзивне середовище в якому поважається багатокультурність, розмаїтість, значимість і здібності усіх вихованців; в якому учні виховуються в дусі миру, з любов'ю і в ім'я любові; в якому вчитель є прикладом таких цінностей.

Відтак, актуалізується потреба в ефективній підготовці педагогів до роботи в інклюзивному середовищі ЗЗСО.

І. Демченко вважає, що специфіка підготовки вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти як процесуальної системи полягає в усвідомленні її як суб'єктного становлення педагога. Елементами процесу є прийняті щодо інклюзії цілі, зміст і методи для кожної ланки професійної підготовки та результати, що відображаються в змістовій характеристиці цих ланок [2].

Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти – це не лише освоєння методик і технологій, а й розвиток особистих якостей, зокрема толерантності. Важливо, щоб педагог був відкритим до різноманіття, вмів співпрацювати з усіма дітьми та створював безпечний простір для навчання. Толерантність майбутнього вчителя формується через знання, особистий досвід та практичну підготовку. Вона є основою для створення сприятливого середовища в інклюзивному класі, де кожна дитина відчуває підтримку та можливість розвиватися. Толерантний вчитель навчає дітей співпрацювати, допомагати один одному, приймати відмінності як норму. Толерантний педагог підбирає індивідуальні підходи, щоб кожен учень міг досягти успіху. Діти переймають поведінкові моделі вчителя, якщо педагог толерантний, учні також будуть більш відкритими до розуміння та прийняття різноманіття [4, с. 56].

Цінними, в контексті нашого дослідження є, виділені Ю. Тодорцевою, шляхи формування толерантності у майбутніх вчителів. До них науковиця відносить:

- освітню підготовку, яка включає вивчення курсів із психології, інклюзивної педагогіки, соціальної роботи, ознайомлення з законодавчою

базою інклюзивної освіти, аналіз досвіду країн, де інклюзія впроваджена ефективно;

– саморефлексію та подолання стереотипів, роботу над власними упередженнями щодо дітей з ООП, виконання вправ із самопізнання, участь у тренінгах із розвитку емоційного інтелекту та комунікативних навичок;

– практичну підготовку та волонтерство, проходження практики в інклюзивних класах, спостереження за досвідченими педагогами, волонтерську роботу в організаціях, що працюють з дітьми з ООП, співпраця з сім'ями дітей з ООП, щоб краще розуміти їхні потреби;

– використання інтерактивних методів навчання, рольові ігри та симуляції; кейс-метод – розбір реальних ситуацій із роботи в інклюзивному класі та пошук рішень; метод проєктів – створення власних педагогічних стратегій для інклюзивного навчання;

– співпрацю з фахівцями і спільні заняття з дефектологами, логопедами, психологами, обговорення реальних випадків, обмін досвідом, вирішення проблемних ситуацій [3, с.31].

І, наостанок, до вищезгаданих рекомендацій, як вагому складову успішності та професійного збагачення вчителів в умовах інклюзії, варто додати самовдосконалення. Адже саме від професійної готовності та педагогічної майстерності вчителя початкових класів залежить комфортне навчання молодших школярів у інклюзивному середовищі, розвиток їхнього емоційного інтелекту, емпатії, комунікативної культури та навичок конструктивної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордієнко Т. В., Філоненко О. С. Формування толерантного вчителя початкових класів у контексті майбутньої професійної діяльності. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки. № 2, 2025. С. 182-190.

2. Демченко І.І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі : монографія. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань. 2015. 500с.

3. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності: метод. рек. Півд. наук. центр АПН України. О. : СВД Черкасов М.П., 2004. 89 с.

4. Філоненко О. С., Гордієнко Т. В. Урахування індивідуальних особливостей учнів з особливими освітніми потребами в освітньому процесі початкової школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. /редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип 77. Т. 2 С. 54–58.

5. Gajdzica Z. Red. Wspólne i swoiste zagadnienia edukacji i rehabilitacji osób z upośledzeniem umysłowym. 2008; Opis fizyczny: 168 s.